

ANMELDELSE

DORTE MARIE SØNDERGAARD (red.): Feministiske tænkere. En tekstsamling. København: Hans Reitzels Forlag 2018. 390 sider. ISBN 978-87-412-2315-5. Pris: 425 kr.

Hvor er vi med feminismen i en tid, hvor begrebet kønsballade næsten er for blidt, og hvor nedbrydningen af den binære kønsforståelse foregår hurtigere, end man kan nå at sige sex? I en tid med metoo og identitetspolitik og retssager mod internetikblinde unge? Med brug af flere og flere af alfabetets bogstaver, LGBTQ+, i den stadig udvidede inklusion af seksualitetens former, hvor bogstavrækken afsluttes med et plus, som angiver, at vi slet ikke er færdige endnu? Hvor er vi med det (måske) uendeligt formbare køn og den socialkonstruktivistiske erkendelse af det iscenesatte og kulturelt regulerede ditto? Hvilken bølge er vi midt i? Feminismens fjerde, siges det, men hvad bliver mon så den femte?

Denne tekstsamling hører mest hjemme i den tredje bølge, og den er særdeles god at kende, selv om den ikke giver svar på alt ovenstående.

Den omfattende *Feministiske tænkere* på små 400 sider er en genudgivelse af en samling fra 2007. Den rummer tekster af markante navne som Judith Butler, Eve Kosofsky Sedgwick, Lois McNay, Bronwyn Davies, Chandra Mohanty, Oyeronke Oyewumi, Sandra Harding og Donna Haraway. Alle oversat til godt dansk af oversætterne Mette Liv Mertz, Malene Sejer Larsen, Lise Justesen og Eva Bendix Petersen. Der er fire temaer i samlingen, hver med to eller tre tekster. Temaet queerfeminisme introduceres af Tiina Rosenberg, temaet forandring, handling og subjektivitet af Lis Højgaard og Dorthe Staunæs, postkolonial feministisk kritik af Signe Arnfred og feministisk videnskabsfilosofi af Lis Højgaard. Tekstsamlingen er forsynet med et nyttigt register og oplysninger om de oprindelige tekster samt oversigter over de valgte forfatteres værker.

Introduktionsteksten af Dorte Marie Søndergaard fremhæver antologiens ambition om at præsentere et teoretisk univers, som, understreges det, kan angribes med forskellige læsestrategier. Der er tilføjet et afsnit om det svære ved at finde forståelige danske formuleringer i oversættelserne af de ikke ganske let tilgængelige tekster. Det er en god og forståelig tilføjelse, for det skal straks siges, at selv om bogens målgruppe af studerende og forskere må formodes at være vant til at læse svære tekster på engelsk, er dét at gøre dette ofte højabstrakte teoretiske univers tilgængeligt på dansk en af de store gevinster ved bogen. Hver og en af oversættelserne må have krævet sin kvinde.

Det første tema, queerfeminisme, har en tekstsamling, man godt tør vove at kalde klassisk, nemlig to tekster af Judith Butler samt Eve Kosofsky Sedgwick's „Epistemology of the Closet“, som diskuterer heteroseksualitetens hegemoni og det nødvendige opgør hermed. Første kapitel i Butlers hovedværk *Kønsballade* (*Gender Trouble*) fra 1990 rummer markante formuleringer såsom at „gentænke de ontologiske identitetskonstruktioner radikalt“, ligesom dens spørgsmålstegn ved „kvinder“ som feminismens subjekt på ingen måde har mistet sin aktualitet. Butlers tekst bereder os på den „kritik af hegemonisk vestlig repræsentation og af den substansmetafysik, der strukturerer selve forestillingen om subjektet“, som er et tema, Butler har forfulgt i senere skrifter, og som ganske vist er udviklet videre af andre teoretikere i de senere tiår, men hvis solide grund er lagt med de tanker, der præsenteres her. Judith Butler har aldrig skyet abstrakte formuleringer, og hun er blevet kritiseret for at være svær at læse, men hendes tænkning er lysende klar og radikal i sin underminering af, hvad sproget diskursivt gør ved vores forestillinger. Med sproget selv som redskab for kritikken er det ikke nogen nem opgave at udtrykke sig klart og præcist, og der skal herfra ikke lyde nogen bebrejdelser over, at det bliver abstrakt og kan gøre ondt i hele kroppen, når man skal følge med og forstå. Anstrengelserne er det værd! For det er dybe og forstandige indsigter, der her gives os, og de er stadig lige relevante, fjerde bølge eller ej. Butler er slet og ret en af vor tids store tænkere. Hendes tekst om det performatives sociale magi ud fra en kritik af Bourdieu under temaet forandring bekræfter det.

Bronwyn Davies er konkret og har eksempler fra sit eget liv, hvad der gør denne tekst let at læse. Den fænger umiddelbart, og pointen, at erfaring er konkret, og at enhver viden må tage udgangspunkt i det konkrete og personlige, er god at få bekræftet, selv om det nok er en af de indsigter, der for længst er trængt igennem, og som bliver ivrigt brugt i antropologien.

Temaet postkolonial feministisk kritik er paraplyen over to tekster. Den ene er den indisk-amerikanske Chandra Mohantys kritik af den vestlige feminisme og koloniseringsdiskurser; den anden den nigerianske Oyeronke Oyewumis udfordring fra afrikanske epistemologier til feminismens eurocentriske grundlag. Ingen af tankerne i disse to tekster vil være den antropologisk skolede læser fremmed. Det fjerde og sidste tema, feministisk videnskabsfilosofi, rummer en tekst af den amerikanske filosof Sandra Harding fra hendes bog *Whose Science, Whose Knowledge* fra 1991 samt et langt essay af Donna Haraway fra 1992.

Bogen lanceres altså som et bidrag til den såkaldte tredjebølgefeminisme, som hævdes at være begyndt i 1990'erne, mens vi nu efter 2010 er i den fjerde, hvis vigtigste kendetegn i disse år er meetoobevegelsen. Og for en ordens skyld: Den første feministiske bølge var suffragetternes kamp for stemmeret i begyn-

delsen af det 20. århundrede og den anden den, der i Danmark kendetegnes af rødstrømpernes kollektive oprør i 1970'erne med deres påpegning af, at det personlige er politisk, at traditionelle kvindestereotyper er undertrykkende, at seksualiteten bør være fri for begge køn, og at der i øvrigt ikke var ligeløn. Det er der for resten stadigvæk ikke.

Den tredje bølge er, når den repræsenteres af disse tekster, radikal i sin afvisning af den dualitet mellem biologisk og socialt køn, som den anden bølge i høj grad tog sit teoretiske udgangspunkt i. At både det sociale køn, og hvad der er biologi, er diskursivt konstitueret, er en af indsigterne her, ikke mindst understreget af Haraways tekst. „Natur“ er en social konstruktion, og hvad konstruktionen biologisk køn gør, er derfor også til diskussion. Herunder hører det kritiske blik på binære størrelser i det hele taget, ikke bare natur-kultur, men også som hos Haraway konceptualiseringen af det materielt-semiotiske med undermineringen af den binaritet, der sætter sprog og repræsentationer over for den materielle verden.

Tekstsamlingen er fra 2007, og teksterne er overvejende fra 1990'erne eller slutningen af 80'erne. Genudgivelsen er fra 2018, 11 år efter den første udgave. 11 år er lang tid i den akademiske verden, hvor viden hurtigt kan forældes. Men dog ikke altid. Noget bliver til klassikere. Spørgsmålet er så, om disse tekster har klassikerstatus. Nogle ja, men ikke nødvendigvis alle. En klassiker er et værk, der holder over tid, og som har en almen gyldighed og en vis universalitet, et værk, der stadig kan udfordre og berige en nutid. Mohantys tekst kunne muligvis i 2007 ses som en klassiker i postkolonial feministisk kritik, sådan som den angives at være det i introduktionen til temaet. Men i et nutidigt lys savner man alt det, der er sket i den mellemliggende tid. Her er nuancer i de ikke-vestlige kulturers relationer mellem kønnene og kvinders magt og muligheder i dag meget bedre belyst, end Mohantys artikel lader forstå. I antropologien ved hjælp af Abu-Lughods og Saba Mahmoods arbejder, for bare at nævne et par stykker, eller i en dansk sammenhæng for eksempel i Christian Groes' forskning i transaktionel seksualitet. Det betyder imidlertid ikke, at der ikke er mere at diskutere om det videnshegemoni, Mohanty kritiserer, og der er i hvert fald meget mere at udforske i „udfordringen fra afrikanske epistemologier“, som det er formuleret i undertitlen på Oyewumis artikel.

Filosoffen Sandra Harding præsenteres som feministisk videnskabsfilosofis Grand Old Lady. Muligvis, der er i hvert fald lagt en god grund for videretænkning om den videnskabelige objektivitets status og vilkår med hendes tanker. Alligevel kan teksten i dag virke en smule almodisch i sin påpegning af situationens betydning for viden og den velmenende opfordring til at gentænkte videnskabelig objektivitet med det formål at nå frem til et stærkere objektivitetsbegreb. Meget

her vil være velkendte videnskabsteoretiske refleksioner for den antropologisk tænkende.

Det, der slår nærværende læser ved konfrontationen med disse tekster et tiår efter, er, i hvor høj grad teksterne selv – måske med Davies som undtagelse – føjer sig ind i den akademiske genre. Ikke et ondt ord om det, men det giver anledning til at fundere over, hvordan man kritiserer, for ikke at sige underminerer en hegemonisk (vestlig og med patriarkalske aner) fremstillingsform for viden ved at betjene sig af samme fremstillingsform. Alle forfattere er professorer og lektorer på velanskrevne akademiske institutioner, og det er en del af deres akademiske virke at skrive og udtrykke sig, som de gør. Det er et vilkår, men ihukommende antropologiens løbende selvransagelser og debatter om, hvordan repræsentationer af det radikalt anderledes, de ikke-italesatte erfaringer og det tavse kan se ud, kan man godt fristes til at spørge, om der ikke også i feministiske tekster kunne og burde ligge en bestræbelse på at udvide sproget og genren. Uden dog at give køb på den kritiske og stringente tænkning – en ambition, der nok kan synes stor, men som disse tekster giver anledning til.

Bølger i feminismen eller ej, så ville et nyt forord til denne samling have været velgørende. En reflekteret kommentar til teksterne og deres status i et nutidigt lys er det eneste, jeg savner i denne tekstsamling, som ellers stadig kan give anledning til megen god undervisning og diskussion med nye generationer. Både dem, der regner sig for feminister, og dem, der endnu ikke ved, at de burde være det.

Inger Sjørlev
Lektor emerita
Institut for Antropologi
Københavns Universitet